

ІСТОРИЯ ТА МЕТОДОЛОГИЯ ГЕОГРАФИИ

УДК 911.3:016:929(477)

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.2.1>

Валерій РУДЕНКО, Лівія БАРАН

ГЕОГРАФИЯ НАУКИ І КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ (УСРР)
В ОЦІНЦІ ПРОФ. МИРОНА КОРДУБИ

Розкритий творчий внесок професора Мирона Кордуби (1876-1947) в географію науки і культури УСРР з часу її становлення та до початку 30-х років ХХ ст. Висвітлені в оцінці вченого розвиток і розміщення наукових установ Української Академії Наук, архівів, музеїв, бібліотек республіки.

Ключові слова: професор Мирон Кордуба, географія науки і культури УСРР, «Minerva-Zeitschrift».

Постановка науково-практичної проблеми. Дослідження географами творчої спадщини видатного українського вченого Мирона Кордуби перебувають у початковій стадії свого розвитку. Особливо це стосується багатьох праць науковця, опублікованих іноземними мовами за межами України. Пошук, вивчення та залучення таких творів Мирона Кордуби до широкого наукового географічного обігу, безперечно, визначають **актуальність** теми, а її успішна реалізація (довершення) – характеризуватиметься **новизною дослідження**.

Пізнання творчої спадщини видатних учених України, безсумнівно, відноситься до чинних **пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки** - фундаментальних наукових досліджень соціально-економічного, суспільно-політичного та людського потенціалу української держави.

Аналізуючи останні публікації, присвячені географічній науковій спадщині професора Мирона Кордуби, слід відзначити, що вони, на жаль, пов'язані з іменами небагатьох дослідників-географів. Перш за все йдеться про О.І. Шаблія, О. І. Вісьтак, К.В. Грек, В.П. Руденка [2; 1]. У той же час для сучасних географічних вишукувань особливий інтерес мають німецькомовні твори Мирона Кордуби.

Актуальність теми дослідження

У 1933 р. у журналі «Minerva-Zeitschrift», що виходив у Берліні при довідкових щорічниках про високі школи й наукові установи в усьому світі «Мінерва» (Minerva-Jahrbuch der gelehrten Welt), у зошитах 9/10 та 11/12 опублікований надзвичайно цікавий і об'ємний країнознавчий звіт професора Мирона Кордуби «Ukraine (USRR)» [3, с. 147-162; 4, с. 203-208]. По суті, розвідка вченого на той час була одним із рідкісних досліджень у царині географії науки та культури України, що не знайшла належного відгуку у середовищі тодішніх науковців та освітян [1; 2].

На сьогодні, на жаль, названий журнал

відсутній у бібліотеках України, а отже, і публікація професора Мирона Кордуби малодоступна для широкого кола зацікавлених географів. Саме тому **метою нашого огляду** є ознайомлення сучасних географів з оцінкою розвитку та територіальною організацією наукових і культурних установ колишньої УСРР у першій третині ХХ ст., даною професором Мирonom Кордубою.

Викладення основного матеріалу.

Розгорнута публікація вченого складається з семи підрозділів [3; 4]:

I. Українська Академія Наук (с. 147-152).

II. Інститути, Товариства і Установи, що діють при Українській Академії Наук (с. 152-153).

III. Самозайняті наукові Кафедри, Інститути і Товариства (с. 153-156).

IV. Архіви (с. 156-158).

V. Музеї (с. 158-162).

VI. Бібліотеки (с. 203-206).

VII. Бібліографія (с. 206-208).

Професор Мирон Кордуба стверджував, що наукові публікації українською мовою перед світовою війною були представлені лише на теренах колишньої Австро-Угорської монархії, оскільки у царській Росії вони були заборонені, за винятком популярних видань.

Революції 1917 р. кардинально змінили ситуацію. В УСРР, «як гриби після дощу», почали з'являтися наукові установи, товариства, україномовні видання. На думку Мирона Кордуби, це було зумовлено такими трьома обставинами: по-перше, існуванням з кінця ХІХ ст. інтенсивного українського наукового руху за межами Росії, як, наприклад, Шевченкове товариство у Львові; по-друге, наявністю на території колишньої царської Росії значної кількості видатних українських учених, що стали нині послуговуватись у наукових дослідженнях винятково рідною українською мовою; по-третє, тим, що багато представників інших національностей, які проживали

в УСРР, результати своїх наукових пошуків стали також представляти в україномовних виданнях [3, с. 148].

I

Серцевиною всієї наукової діяльності в УСРР, безперечно, була «Українська (чи Всеукраїнська) Академія Наук» (скорочено УАН чи ВУАН), заснована у 1918 р. гетьманом П.Скоропадським. У короткій історії УАН, як вважав проф. М.Кордуба, можна чітко простежити три різні стадії [3; с. 148]. **Перша** – з 1918 до 1923 року – внаслідок тривалих військових дій, потрясінь, економічного занепаду розроблялися лише програми майбутнього розвитку, вийшла невелика кількість публікацій, створювалися наукові центри у Харкові, Полтаві, Одесі, Кам'янець-Подільському. **Друга стадія** – стадія розквіту – з 1923 року до останньої чверті 1930. У цей час були засновані нові інститути, лабораторії, комісії, товариства, заклади культури. Особливо ця діяльність активізувалась з поверненням з еміграції у березні 1924 р. видатного вченого і організатора науки М. Грушевського.

УАН у першу та другу стадії розвитку мала три відділи: I. Історико-Філологічний;¹ II – Фізико-Математичний; III – Соціально-Економічний. Кожен відділ поділявся на ряд секцій і комісій, кожна з яких видавала одну, а деякі й кілька серій публікацій.

Найповніше це питання розкрито у «Систематичному каталозі видань Всеукраїнської Академії наук 1918-1929», складеному М. Іванченком та Я. Стешенком у Києві у 1930 р. [3, с. 148]. Інформацію про діяльність УАН детально подавали також «Звідолення ВУАН» (з 1920 р.) та «Вісті ВУАН» (з жовтня 1928 р.) [3, с. 149].

Проф. М. Кордуба дає розлогу оцінку видань УАН кожного з трьох її відділів, особливо акцентуючи увагу на Історико-Філологічному відділі. Цей відділ вів два основні видання: А) Записки Історичного-Філологічного відділу УАН (з 1919 р. вийшло 26 томів) та Б) Збірник Історично-Філологічного відділу УАН (з 1923 р. вийшло 105 номерів).

Наведемо лише назви найголовніших серійних видань, які коротко характеризував учений:

- «Первісне громадянство» (з 1926);
- «Коротке звідолення Всеукраїнського Археологічного Комітету» (з 1925 р.);

- «Пам'ятки українського письменства» (1926 р.);

- «Історично-географічний збірник» (1927 р., 4 томи за редакцією Комісії зі складання географічного словника України);

- «Повідомлення Кабінету музичної етнографії» (з 1923 р.);

- «Пам'ятки мови та письменства давньої України» (з 1928 р.);

- «Етнографічний вісник» (з 1925 р.);

- науковий журнал «Україна», який виходив щоквартально з 1914 р. (до вересня 1930 р. вийшло 43 номери) [3, с. 149-150].

Другий - Фізико-Математичний відділ УАН видавав «Записки фізико-математичного відділу» (з 1923 р. до 1930 р. вийшло 4 томи) та «Труди фізико-математичного відділу» (до 1930 р. – 15 томів). Проф. Мирон Кордуба відзначає також збірники праць, що друкувались: зоологічним музеєм; Інститутом технічної механіки; ботанічним музеєм. До вагомих здобутків науковців України належить вихід у світ «Українського зоологічного журналу», «Українського ботанічного журналу», «Українських геологічних вістей», «Матеріалів для сільсько-господарської бібліографії України» П.А. Тутковського (1924 р.) [3, с. 150].

Нарешті третій – «Соціально-економічний відділ УАН» публікував дві основні серії, аналогічні першому відділу, - «Записки соціально-економічного відділу УАН» (з 1923 р.- 6 томів) і «Збірник соціально-економічного відділу УАН» (з 1925 р. – 35 номерів). Серед окремих серійних видань проф. Мирон Кордуба називає: «Праці Семінару для виучування народного господарства України» (з 1926 р.), «Праці Демографічного інституту» (з 1924 р.), «Праці Комісії для виучування звичаєвого права України» (з 1925 р.) та ін.

У кінці 1930 р. УАН, як переконує проф. Мирон Кордуба, увійшла у **третю стадію** свого розвитку, затвердивши новий статут, згідно з яким культивована в Академії «наука має бути комуністичною, а метод наукового дослідження має беззастережно ґрунтуватися на марксистсько-ленінській методології» [3, с. 151]. Почався період гонінь і репресій на членів УАН, закриття відомих видань, особливо тих, наближених до академіка М. Грушевського.

II

Значну увагу проф. Мирон Кордуба приділив інститутам, товариствам та установам, що діяли при Українській Академії Наук і були тісно з нею пов'язані. Серед них учений у першу чергу відзначав:

- Національну бібліотеку України у

¹ Тут і далі використання великої літери у власних назвах збережено відповідно до тогочасного правопису.

Києві з її численними виданнями;

- Інститут української наукової мови, що у 1930 р. був реорганізований в Інститут наукових досліджень української мови;

- Київську та Одеську комісії краєзнавства.

Особливу групу склали видання так званих «наукових кафедр», як, наприклад, «Наукові записки Київських науково-дослідних кафедр» (з 1923 р. – 3 томи) та наукових товариств при УАН – у Києві, Одесі, Полтаві, Харкові, Шепетівці, Чернігові [3, с. 153]. У Києві працювала «Постійна комісія для вивчення продуктивних сил України», яка у 1929 р. видала свій бюлетень «Продуктивні сили України» [3, с. 153].

III

Окрім вищезазначених інституцій при УАН в УСРР функціонували само-зайняті наукові кафедри, інститути та товариства. У своїй праці проф. Мирон Кордуба оцінює видавничу діяльність 52 таких наукових колективів [3, с. 153-156]. Серед них чи не найважливішою групою були Інститути народної освіти, що публікували «Записки»: Волинський у Житомирі, Дніпропетровський, Кам'янець-Подільський, Київський, Луганський, Ніжинський, Одеський окружний, Полтавський, Харківський, Херсонський.

«Записки» видавали також сільськогосподарські інститути: Кам'янець-Подільський, Український інститут економіки і організації сільського господарства у Харкові, технічна школа в Умані, Полтавський сільськогосподарський політехнікум та ін.

Український комітет краєзнавства у Харкові з 1927 р. щомісячно видавав журнал «Краєзнавство». Тут же з 1928 р. друкувалися «Записки Українського науково-дослідного інституту географії і картографії» [3, с. 153]. Українська метеорологічна служба у Києві з 1924 р. видавала місячник «Геофізична характеристика України». З 1928 р. публікувалися «Труди Українського науково-дослідного геологічного інституту». Виходили з 1927 р. «Записки Київського товариства природознавців». Під такою ж назвою з 1929 р. публікувалися наукові напрацювання в Одесі, а в Харкові з 1927 р., випускалися «Труди Харківського товариства дослідників природи» [3, с. 156].

Більш деталізовану оцінку наукових здобутків і видань у галузі зоології, ботаніки, мінералогії, правосуддя, фізики, математики та техніки в УСРР проф. Мирон Кордуба пропонував здійснити фахівцям з цих дисциплін.

IV

Надзвичайно цікавою і важливою є інформація вченого про архівну справу в УСРР станом на початок 30-х років ХХ ст. Розрізнялися три класи архівів :

1. Центральні.
2. Земельні (обласні).
3. Районні (окружні).

I. Серед центральних архівів ученим названі:

1. Центральний Історичний архів у Харкові (з 1880 р.).
2. Центральний Архів Революції у Харкові (з 1923 р.).
3. Київський Центральний Архів Давніх Актів (з 1852 р.).
4. Київський Центральний Історичний архів ім. Антоновича (з 1922 р.).

II. У групі земельних (обласних) архівів проф. Мирон Кордуба характеризує:

1. Харківський Краєвий Історичний Архів (з 1926 р.).
2. Чернігівський Краєвий Історичний Архів.
3. Полтавський Краєвий Історичний Архів.
4. Дніпропетровський Краєвий Історичний Архів.
5. Одеський Краєвий Історичний Архів [3, с. 157-158].

III. Районні (окружні) архіви зосереджувалися у Вінниці, Дніпропетровську, Кам'янці-Подільському, Києві, Луганську, Миколаєві, Полтаві, Бердичеві, Зінов'євську, Маріуполі, Могилів-Подільському, Ніжині, Проскурові, Прилуках, Сумах, Тульчині, Умані, Черкасах і Одесі.

V

Надзвичайно деталізована оцінка М.Кордубою музеїв УСРР. Вчений відзначав, що до Революції на території України функціонувало лише близько 20 музеїв. Нині ж - 95, з них 19 державних, 54 - окружних та повітових, 6 – при УАН та Комісаріаті Народної освіти, 15 – при інших установах [3, с.158].

Безперечно, найважливішим і найбагатшим є «Всеукраїнський Музейний Городок», що був відкритий у Києві у 1926 р. на місці Києво-Печерського монастиря. «Городок» мав 8 відділів (музеїв): 1) Музей металопластики, що зберігає золоті і срібні вироби XVI-XX ст. Особливо цінними є дари гетьманів Самойловича, Мазепа, митрополита Петра Могили, російських правителів Петра Великого, Єлизавети, Катерини II, князів Шереметьєва, Голіцина та ін., що були зроблені для Печерського монастиря; 2) Музей живопису з портретами та іконами українських і зарубіжних майстрів; 3) Музей тканини та рукоділля, що містить

1200 предметів – шедеврів XVI-XVIII ст. українського, російського, грузинського та італійського швейного виробництва; 4) Музей українського письма та друкарства, що має грецькі, латинські та старослов'янські рукописи, численні стародруки українських друкарень, повне зібрання гравюрних плит Лаврської друкарні XVII-XIX ст.; 5) Нумізматичний музей; 6) Музей порівняльної історії культур; 7) Музей української архітектури; 8) Збірка українських старожитностей та бібліотека на 16 тис. томів.

Усі ці колекції у 1929 р. мали 67422 зареєстрованих музейних предмети; чимало речей на складах ще чекали на свою інвентаризацію. Учений звертав увагу також на Український Театральний Музей, що експонував матеріали з історії українського театру.

Виняткове значення, на думку М. Кордуби, мав Всеукраїнський Історичний Музей ім. Т. Шевченка, заснований у 1899 р. Установа володіла найбільшою колекцією матеріалів з української археології, українських старожитностей та пам'яток мистецтва. Вражаючі археологічні скарби, починаючи з палеоліту, доповнюються колекцією українських килимів (більше 700 штук), вишивок, української кераміки, предметів народного та прикладного мистецтва [3, с.159].

До скарбниці загальнодержавного значення належить також «Музей Мистецтв УАН», створений у 1920 р. із націоналізованої приватної колекції Б.Ханенка. Тут зберігаються пам'ятки західноєвропейського та східного мистецтва: італійський, іспанський, голландський, французький живопис, старовинні німецькі та англійські картини, старовинні російські ікони, скульптури зі Стародавнього Єгипту, Греції та Риму. Всього 5806 експонатів [3, с.159].

Поблизу Музею Мистецтв УАН знаходиться «Київська Картинна Галерея», заснована у 1922 р. на базі картин, вилучених з домівок емігрантів. Згадуються імена художників В. Боровиковського, К. Брюллова, І. Айвазовського, В. Верещагіна, І. Рєпіна та ін.

М. Кордуба високо оцінював колекції Національного Геологічного Музею (заснованого у 1927 р.), Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка при УАН.

У Харкові – офіційній столиці УСРР – до послуг відвідувачів Харківський Археологічний музей (з 1903 р.), Музей Слобідської України ім. Г. Сковороди (з 1920 р.), Харківський Державний Художньо-Історичний Музей (з 1927 р.), Харківський Музей Українського Мистецтва (з 1920 р.), Всеукраїнський Соціальний Музей ім. Т. Артема (з 1923 р.), Музей Революції УСРР (з 1923 р.).

Незрівняними музейними колекціями характеризувалася Одеса. Ідеться про найстаріший в Україні Археологічний Музей (з 1825 р.), де зберігалися 558 мармурових статуй з грецьких колоній на північному березі Чорного моря, 223 кам'яні написи, 8000 ваз і посудин, 1521 теракотовий предмет, 5770 різноманітних металевих виробів, 16363 монети тощо [3, с.160]. Учений описує також скарби Одеського Державного Художнього Музею, Музею Степової України ім. М. Гоголя (з 1898 р.), Військово-Історичного Музею, Всеукраїнського Музею єврейської культури ім. М.М. Сфоріма (з 1917 р.) [3, с.160].

Не обійшов увагою М. Кордуба і такі музеї: Державний Музей ім.В. Короленка (з 1906 р.) в Полтаві; Волинський науководослідний Музей (з 1900 р.) в Житомирі, Херсонський Історико-Археологічний Музей (з 1890 р.), Дніпропетровський Краєвий Історично-Археологічний Музей (з 1902р.), Миколаївський Державний Музей живої природи (з 1898 р.), Маріупольський Окружний Музей Краєзнавства (з 1920 р.), Сумський Окружний Художньо-історичний Музей (з 1920 р.), Окружний Музей Черкас (колекція з 40000 найменувань) [3, с.160-162].

VI

З особливою ретельністю проф. Мирон Кордуба оцінював спадщину бібліотечних установ УСРР. Зібрана вченим деталізована інформація узагальнена нами у табл. 1 [4, с.203-206].

Таблиця 1

Бібліотеки України (УСРР) (станом на кінець 1929 р.)

№ п/п	Назва бібліотеки	Наявні фонди, тис. томів	Кількість відвідувачів, тис. осіб	Частка фондів у 27 бібліотеках УСРР, %
1.	Всенародна бібліотека України (м. Київ)	2200,0	120,29	32,6
2.	Бібліотека Київського Інституту Народної Освіти	144,0	13, 171	2,1
3.	Бібліотека Київського Інституту Народного Господарства	70,57	121,677	1,0

4.	Бібліотека Київського Політехнічного Інституту (з 1920р.)	86,679	37,962	1,3
5.	Бібліотека Київського Кооперативного Інституту (з 1920 р.)	104,714	105,866	1,6
6.	Київська Центральна Робітнича Бібліотека (з 1909 р.)	105,0	-	1,6
7.	Київська Центральна Дитяча Бібліотека (з 1909 р.)	15,62	-	0,2
	Усього по бібліотеках м. Києва	2726,58		40,4
8.	м. Одеса: Одеська Центральна Наукова Бібліотека	1000,0	-	14,8
9.	Одеська Державна Публічна Бібліотека (з 1829 р.)	898,243	140,674	13,4
10.	Центральна Робітнича Бібліотека	80,0	-	1,2
11.	Окружна Бібліотека ім. Жовтневої Революції	62,0	-	0,9
12.	Українська Державна Бібліотека ім. Т. Шевченка (з 1906р.)	29,0	30,0	0,4
13.	Одеська Єврейська Академічна Бібліотека ім. Менделе-Мохер-Шфорім (з 1919 р.)	35,0	-	0,5
	Усього по бібліотеках м. Одеса	2104,243		31,2
14.	м. Харків: Харківська Центральна Наукова Бібліотека	500,0	63,716	7,4
15.	Харківська Державна Центральна Бібліотека ім. Короленка (з 1886р.)	375,0	-	5,6
16.	Бібліотека Комуністичного університету Пам'яті Товариша Артема	70,0	-	1,0
17.	Бібліотека Українського Інституту Марксизму та Ленінізму	60,0	-	0,9
18.	Бібліотека Технологічного Інституту ім. Леніна	30,0	-	0,4
19.	Л. Толстого – Студентська бібліотека	13,0	-	0,2
20.	Фундаментальна бібліотека Інституту сільського Господарства та Лісництва (з 1915 р.)	20,0	-	0,3
21.	Харківська Наукова Педагогічна Бібліотека (з 1891 р.)	45,0	-	0,7
	Усього по бібліотеках м. Харкова	1113,0		16,5
22.	м. Дніпропетровське: Державна Публічна Бібліотека ім. Жовтневої Революції (з 1887 р.)	110,0	-	1,6
23.	Бібліотека Гірничого Інституту	120,0	-	1,8
24.	Бібліотека Дніпропетровського ІНО	50,0	-	0,8
	Усього по бібліотеках м. Дніпропетровське	280,0	-	4,2
25.	Бібліотека Ніжинського ІНО	132,181	-	2,0
26.	Херсонська Центральна Державна Бібліотека (з 1872 р.)	189,0	-	2,8
27.	Полтавська Центральна Наукова Бібліотека (з 1919 р.)	130,0	-	1,9
28.	Бібліотека Кам'янець-Подільського ІНО (з 1918 р.)	67,0	-	1,0
	Усього по 27 бібліотеках УССР	6742,007		100,0

VII

Проф. Мирон Кордуба завершує свій огляд географічних особливостей розвитку та розміщення закладів науки та культури УСРР підрозділом «Бібліографія» [4, с. 206-208]. Дослідник відзначав, що найбільш ґрунтовні і достовірні відомості про всю літературну продукцію УСРР пропонує «Літопис Українського Друку», що є органом Державної бібліографії УСРР і який почав друкуватися з 1924 р. Українською Книжковою Палатою у Харкові. Проте часті зміни періодичності, великі запізнення з виданням дуже ускладнювали використання Літопису.

Із серпня 1929 р. у Харкові започатковано «Радянський Книгар» з додатком «Книжні новини».

Серед численних видань, що репрезентували здобутки бібліографічної науки в УСРР, Мирон Кордуба виокремлював:

- "Труди Українського наукового Інституту Книгознавства";
- "Каталог періодичних видань УСРР";
- Часописи Поділля;
- Періодичні видання в Одесі за 1917-21 рр.;
- "Українську Бібліографію" (1928)
- "Записки Українського Бібліографічного Товариства" (Одеса, 1928);
- "Бібліологічні Вісті" (Київ, з 1923 р.);
- "Бюлетень Бібліографії та бібліотечної роботи" (Дніпропетровське, 1928);

Бібліографічні видання гуманістичної тематичної групи:

Література

1. Руденко В.П., Грек К.В. Професор Мирон Кордуба: українська географічна спадщина. - Чернівці: Наші книги. 2021. 480 с.
2. Шаблій О. Професор Мирон Кордуба. Новітня українська суспільна географія: Хрестоматія для студентів геогр. та екон. ф-тів і ф-тів міжнародних відносин/ упоряд. проф. О. Шаблій. - Львів. Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка. 2007. С.152-154.
3. Korduba Miron. Ukraina (USRR). Minerva-Zeitschrift. Berlin. 1933.H9/10.S.147-162.
4. Korduba Miron.Ukraina (USRR). Minerva-Zeitschrift. Berlin. 1933.H11/12.S.203-208.

References:

1. Rudenko V.P., Hrek K.V. Profesor Myron Korduba: ukrainska heohrafichna spadshchyna. - Chernivtsi: Nashi knyhy. 2021. 480 s.
2. Shablii O. Profesor Myron Korduba. Novitnia ukrainska suspilna heohrafiia: Khrestomatiiia dlia studentiv heohr. ta ekon. f-tiv i f-tiv mizhnarodnykh vidnosyn/ uporiad. prof. O. Shablii. Lviv. Vyd. tsentr LNU im. I.Franka. 2007. S.152-154.
3. Korduba Miron. Ukraina (USRR). Minerva-Zeitschrift. Berlin. 1933.H9/10.S.147-162.
4. Korduba Miron.Ukraina (USRR). Minerva-Zeitschrift. Berlin. 1933.H11/12.S.203-208.

Abstract:

Valerii RUDENKO, Liviia BARAN. GEOGRAPHY OF SCIENCE AND CULTURE OF UKRAINE (UkrSSR) AS ASSESSED BY PROF. MYRON KORDUBA

Professor Myron Korduba's (1876 – 1947) creative contribution into geography of science and culture of Ukrainian Socialist Soviet Republic (UkrSSR) from the day of its formation and until the 1930s is disclosed. Development and allocation of scientific establishments of the Ukrainian Academy of Sciences, as well as the same of the republican archives, museums and libraries was highlighted through Prof. M. Korduba's eye. Preconditions and details of accelerated growth of Ukrainian scientific movement at the beginning of post-revolution time in Ukrainian SSR are cleared up, as well as territorial specificities for the same are presented, namely, the availability of scientific Ukrainian associations outside the borders of Russia; a significant number of outstanding Ukrainian scientists in the

Tsarist Russia itself; participation of representatives of different- ethnicity authors living on the territory of Ukraine in Ukrainian-language publications Three stages in brief history of Ukrainian Academy of Sciences are outlined and characterized as follows: 1918-1923 – the stage of formation; 1923-the last quarter of 1930 – full-scale development; and, the end of 1930 – the period of persecution and repressions of the members of the Ukrainian Academy of Sciences; consolidation of “communist” science on the basis of Marxist-Leninist methodology.

The activity of three departments within the Ukrainian Academy of Sciences is highlighted, namely, I. Historic-Philosophic; II. Physic-Mathematic; and, III. Social-Economic. Each of these had its own sections and boards to prepare a series or even several series of publications. Among the most distinctive collections of expressly geographical content, Myron Korduba outlined the “Historic-Geographic Series (1927; 4 volumes edited by the Board for Compilation of Geographical Dictionary of Ukraine); “Materials of the Seminar for the Study of National Economy of Ukraine” (from 1926), “Writings of Demographic Institute” (from 1924), “Transactions of Social-Economic Department of Ukrainian Academy of Sciences” (from 1923, 6 volumes), “Collection of Works by Social-Economic Department of Ukrainian Academy of Sciences” (from 1925, 35 issues).

An essential portion of attention was given by Prof. Myron Korduba to institutes, associations and establishments affiliated and closely connected with the Ukrainian Academy of Sciences. Among these, there was National Library of Ukraine in Kyiv, Institute for Ukrainian Scientific Language, Kyiv and Odesa Boards for Regional Studies.

The scientist had assessed the activity of 52 self-employed scientific departments, institutes and associations close to Ukrainian Academy of Sciences. The most important of them, to Prof. Myron Korduba’s opinion, was the group of institutes for public education that published their “Writings”, i.e., Volyns’kyu in Zhytomyr, those in Dnipropetrovs’k, Kamyanets’-Podil’skyu, Kyiv, Luhansk, Nizhyn, Odesa, Poltava, Kharkiv, and Kherson.

Of great importance and interest is the scientist’s information on archiving in Ukrainian SSR as of the beginning of the 1930s. Prof. Korduba distinguished between three classes of archives in the republic, namely, 1. Central; 2. Land (oblast); and 3. District (rayon) archives, and presented the map of territorial disposition of the same in the Soviet republic.

Specificities of territorial organization of 95 republican museums are disclosed, where 19 were national-level museums, 54 – regional and district, 6 were associated with the Academy of Sciences and the Commissariat for Public Education, and 15 – with the other establishments.

Myron Korduba brought special thoroughness to assessment of heritage available in 28 libraries of Ukrainian SSR. In particular, the scientist scrupulously characterized territorial differences in librarian funds and the number of visitors, while his analysis of bibliographic editions and of bibliographical science of is a unique study of the achievements of the Ukrainian Soviet republic.

Prof. Myron Korduba’s assessment of the development of science and culture in the Ukrainian SSR is presented with a breakdown into every rayon of the republic and bears an expressly geographic aspect.

Key words: Professor Myron Korduba, geography of science and culture of UkrSSR, “Minerva-Zeitschrift”.

Надійшла 07.09.2022 р.

УДК 910.3(477.83)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.2.2>

Андрій ЛІСОВСЬКИЙ, Владислав ГАРБАР, Станіслав ПРИДЕТКЕВИЧ

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОПОНІМІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

В даній статті розглянуто поняття топонімів, подано їх класифікацію. Запропоновано топонімічне районування Хмельницької області. Досліджено вплив географічних, історичних, культурних умов на виникнення топонімів Хмельницької області. Висвітлено процес декомунізації та дерусифікації географічних назв досліджуваної території.

Ключові слова: топоніми, комоніми, гідроніми, ойконіми, декомунізація, дерусифікація.

Постановка науково-практичної проблеми. Вивчення та дослідження географічних назв, окремої адміністративної області, дає можливість проаналізувати яким чином на життєдіяльності населення відобразилися вплив і роль природних ресурсів, історія заселення та розвиток території. Географічну номенклатуру певної території називають топонімією цього краю. Особливо важлива топоніміка для таких дисциплін, як фізична географія, топографія, краєзнавство, історична

географія, картографія, економічна та соціальна географія.

Актуальність і новизна дослідження. Сучасний стан географічної науки характеризується інтенсивним розвитком її міждисциплінарних зв’язків. Топоніміка, окрім свого міждисциплінарного положення, може бути охарактеризована ще й як наскрізна, що охоплює усю родину географічних наук. В теперешній складний час в Україні триває активне відродження національної ідентичності